Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

6
2023

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 424 sahifa, 30-iyun, 2023-yil.

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Resp. Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasi professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universititi rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktaranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'lqin Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Sanoat korxonalarida energiyadan foydalanish samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari 6
Buzrukxonov Sardorxon Sarvarxon o'g'li, mustaqil izlanuvchi
Klasterlarni rivojlantirishda fermer xo'jaliklarining strategik boshqaruvi 11
Karimova Nilufar, tayanch doktarant
Application of Information and Communication Technology to Promote Economic Development of Tourism Services in Uzbekistan 16
Peng Xinge, PhD Researcher
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishning asosiy yo'nalishlari 21
Xotamov Ibodulla Sadullayevich, i.f.n., professor, **Najmiddinov Yakhyo Fazliddin o'g'li,** kafedra assistenti
Suv ta'minot korxonalarida biznes jarayonlari bo'yicha boshqaruv hisobi tizimida hisob yuritishning xususiyatlari 28
Saidakbarov Xusniddin Abdisalomovich, PhD, katta o'qituvchi
O'zbekiston ichki oziq-ovqat tovarlari bozorini to'ldirishning o'ziga xos xususiyatlari 31
Azlarova Munira Muhammad Amin qizi, tadqiqotchi
Assessing the Implementation of Sustainable Practices in Higher Education Institutions to Drive the Transition towards a Green Economy: A Management Perspective 40
Kuzikulova Dilfuza
Qualitative functional development in industrial production 49
Ziyayeva Mukhtasar Mansurdjanovna, TSUE, DSc, assistant professor
Temir yo'l transportini mahalliylashtirishni moliyalashtirish mexanizmning hozirgi holati 54
Xamrayev Djamshid Panjiyevich, mustaqil tadqiqotchi
Enhancing Education Management for Green Development in Engineering Programs: Strategies, Challenges, and Outcomes 61
Eshbayev Oybek, Department of English Language
Exploring the Role of Effective Management Practices in Achieving a Sustainable Green Economy 68
Rozikov Ravshan, Department of English Language
Enhancing Vocational Competence of Future Economists through English Language Lessons in the Context of the Green Economy 76
Kurbanova Nigina, Department of English Language
Empirical test of regional economic innovation and development along the Belt and Road 85
Kalonov Mukhiddin Bahritdinovich, professor
Shao Junling, PhD student, researcher
Analysis of the Impact of Cross border Investment and International Economic Integration 90
Zhao shenghan
Yashil iqtisodiyotni moliyalashtirishda bank moliya texnologiyalarining ahamiyati 96
Abduraximova Dilora Karimovna, PhD
Rivojlangan mamlakatlarda bilimlar iqtisodiyoti konsepsiyasidan samarali foydalanish yo'nalishlari 101
Xasanxonova Nodira Isametdinovna, PhD
Biznes inkubator orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini shakllantirishda "yashil logistika" tamoyillaridan foydalanish 107
Narzullayev Shodiyor Eshpulatovich, kafedra assistent
Innovatsion faoliyatning asosi – intelektual salohiyat 112
Kaxorova Anora Nusratovna, kafedra assistenti
Ijro hokimiyati organlari faoliyatini baholash mezonlari tushunchasi va turlari 118
Qahramon Usmanovich Umidullayev, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asoslari 124
Xamrayev Djamshid Panjiyevich, mustaqil tadqiqotchisi
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bo'yicha moliyaviy hisobot: tayyorlash va avtomatlashtirish 129
Tulayev Mirzakul Salamovich, dotsent
O'zbekistonda kichik tadbirkorlikni rivojlantirishning samarali yo'llari 133
Sh. B. Babayev, dotsent; **M. R. Qulmetov,** dotsent
Sug'urta kompaniyalari to'lov qobiliyatini kengaytirish yo'nalishlari 138
G'aniyev Shahriddin Vohidovich, professor, i. f. d. (DsC), **Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich**, i. f. f. d. (PhD)

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Повышении роли цифровой трансформации банков
в современном этапе развития экономики 144
Жиянова Наргиза Эсанбоена, к.э.н., проф., **Азимжонова Малика Шавкат қизи,** специалист первой категории
To'qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarishni tashkil etishda
mehnat resurslari va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligi 150
Yaxyayeva Inobat Karimovna, dotsent, PhD
Liquidity and recent changes of government securities market
in the United States, the United Kingdom and Japan 154
Kholikov Khamidulla Vaydulla ugli
"История экономических учений" как основная дисциплина
в подготовке конкурентоспособных кадров экономистов 160
Хакимов Назар Хакимович, доктор философских наук, профессор
The importance of strategic management and strategic leadership 166
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li
Exploring the Role of Higher Education in Fostering Green Economy Transition:
A Systematic Analysis of Curriculum Integration and Skill Development 170
Xasanova Zarina, Department of English Language
Inson kapitalini joriy etish tizimi va xodimlar daromadi o'rtasidagi o'zaro ta'sir tahlili 178
M. O. Hamroqulov, katta o'qituvchi
Yetuk mutaxassis tayyorlash – kelajak uchun sarmoya 185
Farhod Bagibekovich Xalimbetov
Analysis of new established and liquidated enterprises as a basis for jobs
(On the example of Samarkand region) 188
Saidov Nurali Rakhimovich
Basing and forecasting the priorities of introducing innovative medical services in Khorezm region 193
S. M. Rakhimova
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического
потенциала хлопково-текстильных кластеров 197
Джурабаев Отабек Джурабаевич, доцент
Soliq to'g'risidagi qonunlarni buzganlik uchun yuridik javobgarlikka tortishning huquqiy asoslari 204
Hakimov Feruz Xurshid o'g'li, talaba
Hayot sug'urtasining rivojlanishi va uning ijtimoiy hayotdagi o'rni 207
Baratova Dinora Alisherovna, katta o'qituvchisi
Edge Computing texnologiyalari 213
Qulmatova S., PhD, katta o'qituvchi; **Karimov Botir,** katta o'qituvchi
Aksiyadorlik kapitalida davlat ulushini qisqartirish va xususiylashtirish holati 218
Mamatov Bahromjon Shavkatovich, PhD, dotsent
Xususiy maktablarning ijobiy imijini shakllantirishning nazariy jihatlari 223
Odilova Sitora Sayfitdin qizi, katta o'qituvchi
Tomorqa xo'jaliklarida oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish hajmining prognoz ko'rsatkichlari 228
Saydullayeva Fotima Jozilovna, assistent
O'zbekiston sug'urta bozori rivojlanishining o'ziga xos xususiyati 235
Xasanov Xayrulla Nasrullayevich
O'zbekiston yoshlarida volontyorlik faoliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-siyosiy
va huquqiy mexanizmlari: jahon va mahalliy tajriba 241
Qudratov Anvarmirzo Murodillayevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Культурологический аспект преподавания русскоязычной литературы Казахстана в ВУЗе 247
Оспан Айзада Бейсенқызы, докторант 2 курса
Tijorat banklarida kreditlash riskini boshqarish holati tahlili 251
Mirzoyev Feruz Mamurjonovich, mustaqil izlanuvchi
Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiyalashning zamonaviy holati va tendensiyalari 259
Abdualim Abdujabbor o'g'li Abdurazzoqov, mustaqil tadqiqotchi
Significance and prospects of using economic-mathematical models
in analysis of our country's economic growth 267
Rasulov Jamshid Shokir o'g'li
Bank daromadlilik ko'rsatkichlariga makroiqtisodiy omillar ta'siri 274
Madraimov Xabibulla Madaminovich, assistent o'qituvchi

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning ilmiy konsepsiyalari 282
Mamatov Mamajan Axmadjonovich, i.f.n., dotsent
Qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirishning makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash 288
Ergashova Nargiza Boboxonovna, talaba
Budjet-soliq va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirishning nazariy yondashuvlari 296
Hakimjon Hakimov, tadqiqotchi
Innovatsion-brokerlik faoliyatini rivojlantirishda moliyaviy injiniringni ahamiyatini oshirish istiqbollari 301
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich, dotsent
O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishda ta'lim xizmatlari bozorining ahamiyati 306
Babadjanova Malika Ruzimovna, assistent o'qituvchi
O'zbekiston sug'urtalovchilarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda qayta sug'urtaning roli 312
Kamilov Baxramjon Umardjonovich
Shaxs ma'naviy-axloqiy tarbiyasi hamisha muhim 317
Bekdavlat Aliyev, professor, falsafa fanlari doktori
Jismoniy shaxslar daromadini soliqqa tortishning zamonaviy tendensiyalari 321
O. T. Nurmatov, PhD
Milliy mahsulotning mazmuni, tarkibiy qismlari va harakat shakllarini tadqiq qilishning nazariy-uslubiy asoslari 327
Abdullayev Suyun Artiqovich, O'zbekiston jahon tillari universiteti prorektori
O'zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari 335
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich, mustaqil izlanuvchi
Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatda ichki nazorat va auditning xususiyatlari 346
Saidaxmedova Aida Mirzayevna, katta o'qituvchi
Yangi O'zbekistonda yog'-moy korxonalari personalini boshqarishni takomillashtirish 352
D. A. Azlarova, PhD
The Intersection of Sustainability and Economic Development: Balancing Environment and Business Needs 360
Kholikova Rukhsora Sanjarovna, PhD, **Izzatulloev Bakhodir Ubaydullo ugli,** student
Davlat-xususiy sheriklikni tashkil etishning huquqiy-institutsional mexanizmlari 364
Zuhra Abdikarimova, tayanch doktorant
Zamonaviy portfel nazariyasi asosida samarali portfelni shakllantirish 370
Sindarov Fazliddin Qahramonovich, kafedra assistenti
Iste'molchilarning qandolat mahsulotlariga bo'lgan talablarini raqamli platformalar orqali tadqiq qilish yo'llari 376
To'ychiyeva Vasila Faxriddin qizi, assistent
Investitsiya muhiti va faoliyati natijalarini baholash uslublari 381
B. K. Tuxliyev, professor
Sanoat korxonalarida resurslar salohiyatini tizimli tahlil qilish – korxonalarining iqtisodiy barqarorligini ta'minlash omili sifatida 386
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi, PhD
Mintaqada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishi tahlili (Xorazm viloyati misolida) 391
Aminboy Sa'dullayev, i.f.n, dotsent, **Dilshod Vaisov,** magistr, **Farhod Egamberganov,** magistr
Xizmatlar ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish amaliyoti va uni takomillashtirish 397
Pardayev Jamshid Muzaffarovich, tadqiqotchi
Asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar: yutuqlar, kamchiliklar va yechimlari 403
Muxitdinova Kamola Alisherovna, PhD
Directions of attracting foreign capital and specific characteristics of the eurobond transaction 407
Gafurov Olimjon, teacher, **Kholmuminov Humoyun,** teacher, **Abrueva Sevinch,** student,
Формирование международных систем бухгалтерского учета в условиях глобализации экономики 411
Ф. Т. Абдувахидов, доцент, **А. Ю. Нурмухаммедов,** доцент
Qishloqda turizmni tashkil etishning mamlakatimiz taraqqiyotiga ta'siri 417
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna, dotsent
Public debt, poverty and economic growth of Uzbekistan 420
Mirzamakhmudov Marufjan Mahamadsharif ugli

TO‘QIMACHILIK KORXONALARIDA TEJAMKOR ISHLAB CHIQARISHNI TASHKIL ETISHDA MEHNAT RESURSLARI VA ISHLAB CHIQARISH QUVVATLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Yaxyayeva Inobat Karimovna
TDIU dotsenti, PhD.

Annotatsiya: ushbu ilmiy maqolada to‘qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarish rejasining bajarilishida jamoaning har bir a’zosi hissasi bilan mahsulot ishlab chiqarish hajmining ortishi, ishlab chiqarish quvvatlaridan va mehnat resurslaridan oqilona foydalanishning asosiy ko‘rsatkichlari tahlil qilingan. Ushbu maqola tejamkor ishlab chiqarish mavzusi doirasidagi ilmiy ish natijasi talqin etilgan.

Kalit so‘zlar: to‘qimachilik korxonasi, mehnat resurslari, ishlab chiqarish quvvati, ishlab chiqarish texnologiyasi, ishlab chiqarishni mahalliylashtirish tejamkor ishlab chiqarish.

Аннотация: в данной научной статье проанализированы основные показатели увеличения объема производства, рационального использования производственных мощностей и трудовых ресурсов с вкладом каждого члена коллектива в выполнение экономичного производственного плана на текстильных предприятиях. Данная статья интерпретируется как результат научной работы в рамках темы бережливого производства.

Ключевые слова: текстильное предприятие, трудовые ресурсы, производственные мощности, технология производства, локализация производства, рентабельное производство, воспроизводство.

Abstract: in this scientific article, the main indicators of the increase in the volume of production, the rational use of production capacities and labor resources with the contribution of each member of the team in the implementation of the economic production plan in textile enterprises are analyzed. This article is interpreted as a result of scientific work within the topic of lean production.

Key words: textile enterprise, labor resources, production capacity, production technology, production localization cost-effective production.

To‘qimachilik korxonasining asosiy salohiyati xodimlardan iborat. G‘oyalar qanchalik yaxshi bo‘lmasin, eng yaxshi texnika-texnologiyalar mavjud bo‘lmasin, malakali xodimlarsiz yuqori natijalarga erishib bo‘lmaydi. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda inson omilining ahamiyati doimiy ravishda jamiyat ega bo‘lgan har bir ishchi kuchi salohiyatining oshib borishi bilan bog‘liq. Shuning uchun ham to‘qimachilik korxonalarida kadrlar siyosatining ishlab chiqilishiga alohida e’tibor qaratiladi. Chunki, kadrlar siyosati orqali korxona kadrlarining barcha imkoniyatlari o‘rganib chiqilib, ularni to‘g‘ri joylashtirish yo‘llari ishlab chiqiladi, u orqali xodimlar holati tahlil etilib, ularning salohiyati aniqlanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 16-sentyabrdagi “Yengil sanoatni yanada rivojlantirish va tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4453-son qarori bilan “Xom ashyoni chuqur qayta ishlash asosida bozor talablaridan kelib chiqqan holda yuqori qo‘shilgan qiymatga ega to‘qimachilik va tikuv-trikotaj mahsulotlarni ishlab chiqarish va eksport qilishning 2020–2025-yillarga mo‘ljallangan maqsadli parametrlari” tasdiqlandi [2].

Ishchi kuchining salohiyati deganda korxonadagi ishchi-xizmatchi xodimlarning o‘z qobiliyatlarini amalga oshira olish imkoniyatlari tushuniladi. Xodimlar salohiyatiga xodimlarning yoshi, jinsi, bilimi, malakasi, ma’lumo-

ti, ish staji va boshqa koʻplab omillar taʼsir qiladi. Ushbu omillarning taʼsirini tahlil etish orqali kadrlar salohiyatining holatini baholash mumkin. Umuman olganda, kadrlarni tahlil etishda dastlab korxonada kadrlarning toʻgʻri joylashtirishni tahlil etish vazifalariga alohida eʼtibor qaratiladi. Ushbu ish jarayonida asosiy eʼtibor xodimlarni oqilona va samarali taqsimlash, son va sifat jihatdan foydalanish masalalariga qaratiladi. Son jihatdan qaralganda, ishlovchilarning umuman korxona boʻyicha yoki boʻlimlar boʻyicha yetarliligi ishlab chiqarish vazifalarining hajmi va mehnat jamoasining imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Sifat jihatdan esa, bajarilayotgan ishlarning murakkabligiga, ishlovchilarning kasb-malakasining mos kelishi darajasiga qarab aniqlanadi. Shu sababli toʻqimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarishni tashkil qilishda mehnat resurslari va ishlab chiqarish quvvatlaridan samarali foydalanish yoʻllarini oʻrganish doimo dolzarb boʻlib hisoblanadi.

Toʻqimachilik korxonalarida yoʻl qoʻyilgan ish vaqtidan yoʻqotishlarni oʻrganishda ishchilar sonini kamayishi hisobiga ish vaqtini kamayishini aniqlash, shuningdek, ish vaqtidan yoʻqotishlarni sabablarini aniqlash kerak deb hisoblaymiz. Ishchilarning son jihatdan taʼminlanganligi bilan bir qatorda, ularni sifat tarkibini ham oʻrganish lozim va u umumtaʼlim, kasb-malaka darajalari, jinsi yoshi va ishlab chiqarish ichki tuzilmalari bilan ifodalanadi.

Ishchi kadrlarni oqilona tarzda boshqarish ishlab chiqarish jarayonining toʻxtovsizligini, ishlab chiqarish rejalarini va jarayonlarini "Osboron tekstil" MChJ korxonasi misolida koʻrib chiqamiz (1-jadval).

1-jadval: "Osboron tekstil" MChJ korxonasida 2019–2021-yillarda mehnat resurslari bilan taʼminlanganlik holati

№	Xodimlar guruhi	2019-y.	2020-y.	2021-y.	2021-yil 2019-yilga nisbatan, %
1.	Jami	1051	1048	1026	97,6
2.	Shu jumladan: Asosiy faoliyatda band boʻlgan xodimlar	1036	1034	1013	97,8
3.	Shundan: Ishchilar Xizmatchilar	862 174	860 174	833 171	96,6 98,3
4.	Shulardan: Rahbarlar Mutaxassislar	48 126	49 125	47 124	97,9 98,4
5.	Asosiy boʻlmagan faoliyatda band xodimlar	15	14	13	86,7

1-jadvaldagi maʼlumotlardan koʻrinishicha, asosiy faoliyatda band boʻlgan xodimlar soni hisobot yilida rejaga nisbatan 98,0 %ni, oʻtgan yilga nisbatan esa 97,8 %ni tashkil qildi. Ishchilar soni oʻtgan yilga nisbatan 97,6 %ni, rejaga nisbatan 96,9 %ni tashkil etgan, yaʼni 0,7 %ga qisqargan. Qolgan kategoriyalar boʻyicha ham xodimlar sonining kamayishi kuzatiladi. Bu shuni bildiradiki, tahlil qilinayotgan korxonada ishlab chiqarishni rivojlantirish asosan ekstensiv omillar taʼsiri ostida boʻlmoqda.

Ishchilarning kasb va malaka darajasining tahlili mutaxassislik va malakasi boʻyicha haqiqatdagi sonini uchastka, brigada va butun ish hajmi turlari boʻyicha bajarishga kerak boʻladiganlar soniga solishtirish orqali amalga oshiriladi. Shunda har bir kasb boʻyicha ishchilar tanqisligi yoki ortiqligi kelib chiqadi. Korxonaning ishchi kuchi bilan taʼminlanishini tahlil qilishda eng masʼuliyatli bosqichi boʻlib, uning harakatini oʻrganish hisoblanadi.

Ishlab chiqarish kuchlarini oʻrganish va uning darajasini mehnat unumdorligi darajasi bilan solishtirish orqali, ularning farqi 7,58 %ni tashkil qilishi aniqlandi. Bu farq, har bir ishlovchiga toʻgʻri keladigan oʻrtacha mahsulot ishlab chiqarish hajmini oʻsish ichki imkoniyati boʻlib, uni faqat ishlab chiqarishning texnik darajasini koʻtarish, ishlab chiqarish va mehnatni tashkil qilish va boshqarishni takomillashtirish, ishlab chiqarish tuzilmasini takomillashtirish orqali amalga oshirish mumkin (2-jadval).

2-jadval maʼlumotlaridan koʻrinib turibdiki, toʻqimachilik sanoati korxonalarida ishchi kuchining qoʻnimsizlik koeffitsiyenti 2019-yilga nisbatan 2021-yilda 3,6 %ga yuqori, ammo 2019-yilga nisbatan 6,5 %ga past. Tahlil jarayonida qoʻnimsizlik koeffitsiyentining 2021-yilda 2019-yilga nisbatan pasayishiga olib kelgan sabablarni sinchkovlik bilan oʻrganish zarur, chunki ishchi kuchining qoʻnimsizligi oʻta yuqori boʻlishi korxona faoliyatining samaradorligiga salbiy taʼsir etadi.

Shunday qilib, korxonaning ishchilar bilan taʼminlanganlik koʻrsatkichlari, ulardan foydalanish darajasini tavsiflamaydi, ammo tabiiyki, ishlab chiqarilayotgan mahsulot hajmiga taʼsir etadigan asosiy omillardan hisoblanadi.

2-jadval: "Osboron tekstil" MChJ korxonasida 2019-2021-yillarda ishchi kuchining harakati

Ko'rsatkichlar	2019-yil	2020-yil	2021-yil
Ishga qabul qilinganlar	62	65	63
Ishdan bo'shaganlar	92	79	82
Shu jumladan:			
O'qishga	6	5	7
Harbiy xizmatga	11	9	10
Nafaqa va boshqa sabablarga ko'ra	9	8	10
O'z xohishiga ko'ra	62	53	52
Mehnat intizomini buzganligi uchun	3	4	2
Ishchilarning ro'yxat bo'yicha o'rtacha soni	1064	1022	1026
Aylanish koeffitsiyenti:			
Qabul bo'yicha, %	5,8	6,3	6,4
Ketish bo'yicha, %	8,6	7,7	8,3
Qo'nimsizlik koeffitsiyenti, %	6,1	5,5	5,7

To'qimachilik korxonalarining ishlab chiqarish quvvati belgilangan mahsulot turlari bo'yicha eng ko'p mahsulot ishlab chiqarish hajmiga o'rnatilgan jihozlardan, bino va inshootlardan, ishlab chiqarishga ilg'or texnologiyani qo'llash, mehnatni unumli tashkil etish va jihozlar unumdorligidan to'liq foydalanish orqali erishishni belgilaydi. Demak, korxona quvvati ishlab chiqarish dasturi bo'yicha belgilangan mahsulot hajmidan yuqori bo'ladi.

Mahsulot ishlab chiqarishdan olingan natijalarni korxona quvvati bilan solishtirish korxonaning mahsulot hajmini oshirish bo'yicha ichki imkoniyati haqida ma'lumot beradi. To'qimachilik sanoatiga tegishli korxonalarning ham ishlab chiqarish quvvatlarini hisoblashda ularning o'ziga xos jihatlarini hisobga olish maqsadga muvofiqdir.

To'qimachilik sanoatida, masalan yigiruv va to'quv korxonalarida ishlab chiqarish quvvatini oxirgi o'timdagi jihozlarning quvvati bilan, ya'ni yigiruvda yigiruv urchuqlari, to'quvda – to'quv stanoklari bo'yicha hisoblanadi. Bu shunga asoslanadiki, korxonada oxirgi o'timning quvvatidan ortiq miqdorda mahsulot ishlab chiqarish imkoniyati bo'lmaydi. Korxonaning ishlab chiqarish quvvati mahsulot ishlab chiqarish dasturida belgilangan assortiment turi uchun hisoblanadi, chunki assortiment turi o'zgarsa, quvvat ham o'zgaradi.

Korxonaning ishlab chiqarish quvvati o'zgarmaydigan kattalik emas. Yangi texnikani joriy etish, texnologik jarayonni takomillashtirish, ishlab chiqarishni va mehnatni tashkil etishni yaxshilash va boshqa tadbirlar o'z-o'zidan quvvatni qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Dastgohlar − asosiy ishlab chiqarish fondlarining eng faol qismi hisoblanib, uning salmog'ining ortishi ijobiy holat hisoblanadi. Tahlil jarayonida asosiy ishlab chiqarish fondlari faol qismini o'rtacha yillik qiymatini hisoblash bilan birga, korxonaning mashina va dastgohlar bilan ta'minlanganlik darajasi ham tahlil qilinishi kerak, deb hisoblaymiz.

Fikrimizcha, tahlil ishlarini amalga oshirishda ishlab chiqarishni mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish darajasini oshirishga imkon beruvchi tadbirlarni bajarish darajasi, shuningdek mashina va dastgohlarning har bir guruhi bo'yicha ularning umumiy hajmdagi ilg'or, yangi, unumdorligi yuqori dastgohlarning salmog'ini hamda dastgohlarning umumiy qiymatida avtomatlashtirilgan dastgohlarning, o'lchov asboblarning, shuningdek, modernizatsiyalashtirilgan dastgohlarning ulushini aniqlash maqsadga muvofiqdir.

Ushbu ko'rsatkichlar bo'yicha hamda boshqa asosiy fondlarning texnikaviy darajasini baholovchi ko'rsatkichlar bo'yicha hisobot davri ko'rsatkichlari reja ko'rsatkichlari bilan taqqoslash hamda korxonaning ishlab chiqarish dastgohlari bilan ta'minlanganlik darajasini hamda ulardan foydalanish samaradorligini tahlil qilganimizda ularni ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etishiga ko'ra guruhlarga ajratishni maqsadga muvofiqdir, deb hisoblaymiz.

XULOSA

To'qimachilik korxonalarida resurs tejamkor ishlab chiqarishni tashkil etishda mehnat salohiyatining o'rni katta. Shundan kelib chiqqan holda, to'qimachilik korxonalarida mehnat resurslaridan foydalanishni yaxshilash hisobiga, mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirish imkoniyatlari va mazkur yo'nalishda korxonada amalga oshirilishi kerak bo'lgan vazifalar, xususan, korxonada ish vaqtidan yo'qotishlarni tugatish, ishchilarning mehnatga bo'lgan munosabatini yaxshilash va mehnat unumdorligini o'stirish hamda kadrlar tarkibini yaxshilash va ishchilar kiradi.

To‘qimachilik korxonalarida ishlab chiqarish vositalaridan foydalanish samaradorligini oshirishda, yangi ish joylarini jihozlash, asbob-uskunalardan va ish vaqtidan unumli foydalanish, asbob-uskunalar unumdorligini oshirish, asosiy ishlab chiqarish fondlari tarkibini yaxshilash hisobiga, mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirish ichki imkoniyatlari mavjud. Resurs tejamkor ishlab chiqarishni tashkil etishda, to‘qimachilik sanoati mahsulotlari tannarxida xom ashyo va materiallar salmog‘ining yuqori ekanligidan kelib chiqqan holda, korxonada materiallar sarfi me’yorini kamaytirish, xom ashyo va materiallarning zamonaviy turlaridan foydalanish omillari hisobiga mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirish mumkin.

Sotilmagan mahsulot hajmini kamaytirish hisobiga sotish hajmini oshirish imkoniyatlari sifatida jo‘natilgan tovar mahsuloti bo‘yicha rejadan ortiqcha qoldiqni kamaytirish hamda tayyor mahsulotni rejadan ortiqcha zaxiralarini kamaytirish kerakligini ham, mazkur yo‘nalishda amalga oshirilishi kerak bo‘lgan asosiy vazifalar sifatida belgilashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 12-dekabrdagi “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PF-5285-sonli Farmoni. https://lex.uz/docs/3459667
2. Кондратьев Э.В. Основные проблемы при внедрении системы бережливого производства на Российских предприятиях [Текст] / Э.В.Кондратьев, М.Г.Милованов // Менеджмент в России и за рубежом. –2014. –№5. –С. 49 –56.
3. Вэйлер М. Инструменты бережливого производства: мини руководство по внедрению методик бережливого производства [Текст] / М.Вэйлер – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. –125 с.
4. Давыдова Н.С. Бережливое производство. Монография. / Н.С.Давыдова – Ижевск, Изд-во Института экономики и управления, ФГБОУ ВПО, “УдГК”, 2012. –138 с.
5. Yahyaeva Inobat Karimovna (2021). MAIN AIMS AND PRINCIPLES OF “LEAN PRODUCTION” IN LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES. ISCIENCE.IN.UA “Актуальные научные исследования в современном мире”. Выпуск 5(73) elibrary.ru›item.asp?id=46246264. ISSN: 2524-0986
6. Yaxyaeva Inobat Karimovna (2020). Role of Implementaton of “Lean Production” in Light Industr. nternational Journal of Research in Management & Business Studies (IJRMBS 2020.
7. https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/46/51
8. Yaxyayeva Inobat Karimovna (2021). O‘zbekiston Respublikasi to‘qimachilik sanoatida “Tejamkor ishlab chiqarish” konsepsiyasini tatbiq etish masalalari. Logistika va iqtisodiyot jurnali 2021-y. 4-son.
9. https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/3105/810
10. Yaxyaeva Inobat Karimovna (2021). Theoretical Fundamentals of Introduction of Economic Production in Industrial Enterprises: Principles and Functions. Asian Journal of Technology & Management Research (AJTMR) ISSN: 2249 –0892 Vol 11 Issue–01, Jun -2021
11. https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/124/205

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Xondamir Ismoilov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi 26-uy.